

چه مقرراتی در مورد «اطفال و نوجوانان مجرم» وجود دارد؟

مطمئناً در دنیای پرتلاطم امروزی، یکی از موضوعاتی که می‌تواند جوامع بشری را از اختلافات شخصی و جمعی مصون بدارد «آشنایی با حقوق متقابل افراد با یکدیگر و قانون» است...

مطمئناً در دنیای پرتلاطم امروزی، یکی از موضوعاتی که می‌تواند جوامع بشری را از اختلافات شخصی و جمعی مصون بدارد «آشنایی با حقوق متقابل افراد با یکدیگر و قانون» است که مهمترین اثر این آشنایی و آگاهی را می‌توان در پیشگیری کردن از وقوع بسیاری از مشکلات حقوقی دانست؛ بنابراین، «آشنایی با حقوق» سعی دارد مطالبی را با محوریت موضوعات حقوقی و آشنایی با قانون به مخاطبان خود عرضه دارد. امروز تلاش داریم تا موضوع «مجازات کودکان مجرم» را بررسی نماییم.

به گزارش «آشنایی با حقوق متقابل افراد با یکدیگر و قانون» مجازات اسلامی در خصوص مسئولیت کیفری اطفال و نوجوانان مقررات خاص و ویژه‌ای همچون در نظر گرفتن مرجع خاص برای رسیدگی به جرائم آنان با رعایت تشریفات مقرر وضع کرده است.

در مورد اطفال بزهکار همواره این عقیده وجود داشته است که، آن‌ها بدلیل عدم درک صحیح از حسن و قبح اعمال خویش، مسئول جرایم ارتكابی خود نمی‌باشند و به بیان دیگر «صغر» یکی از عوامل رافع مسئولیت کیفری است.

اما سن میراً بودن از این مسئولیت در قوانین کشورهای مختلف متفاوت است.

در قوانین بیشتر کشورهای «آشنایی با حقوق متقابل افراد با یکدیگر و قانون» مجازات اسلامی در خصوص مسئولیت کیفری اطفال و نوجوانان مقررات خاص و ویژه‌ای همچون در نظر گرفتن مرجع خاصی برای رسیدگی به جرایم آنان با رعایت تشریفات مقرر و نیز اعمال مجازات‌های ویژه‌ای وضع نموده است.

درست است که قانون به این دسته از مجرمین، همواره با دید حمایتی می‌نگرد و درصدد کاهش مجازات‌ها در مورد آنان است، اما «آشنایی با حقوق متقابل افراد با یکدیگر و قانون» و عدم توجه به نتایج زیانبار رفتار آن‌ها، آثار سوئی، هم برای خود آن‌ها و همچنین برای جامعه خواهد داشت.

از همین روی قانون مجازات اسلامی در خصوص مسئولیت کیفری اطفال و نوجوانان مقررات خاص و ویژه‌ای همچون در نظر گرفتن مرجع خاصی برای رسیدگی به جرایم آنان با رعایت تشریفات مقرر و نیز اعمال مجازات‌های ویژه‌ای وضع نموده است.

اقدامات تأمینی و تربیتی به عنوان تدابیر ضروری برای جلوگیری از تکرار جرم گناه در کنار نگاه در قبل یا بعد از اعمال مجازات‌ها کوشش در اصلاح و بازاجتماعی شدن بزهکاران دارد؛

بنابراین اقدامات تأمینی عبارت است از یک رشته وسایل دفاع اجتماعی که به حکم قانون و توسط قاضی و بر اثر وقوع جرم، متناسب با وضع مزاجی و استعداد و منش و سوابق فرد خاطی و خطرناک به کار برده می‌شود تا او بهبود یابد و با اجتماع سازگار گردد و دست به تکرار جرم نزند.

در این تدابیر جامعه بدنال به کیفررساندن یا تلافی رفتار مجرمانه نیست بلکه آن چیزی که مهم است تأمین امنیت و آرامش جامعه در قبال افراد و زمینه‌های تسهیل کننده جرایم است.

مهم‌ترین ویژگی‌ها؛ این اقدامات، نداشتن رنگ اخلاقی، نامعین بودن مدت، قابلیت تجدید نظر دایمی، ارباب‌کننده و تحقیر آمیز و رنج آور نبودن است.

مطابق با آنچه گفته شد باید بیان داشت از ابتکارات مهم قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ وضع مقرراتی خاص در مورد اطفال و نوجوانان در صورت ارتکاب جرم می‌باشد.

مقرراتی که در راستای حمایت هرچه تمام از این قشر مهم و تاثیر گذار اجتماع وضع گردیده اند و به نوعی نشانگر توجه و سطح فرهنگ فعلی جامعه می‌باشد. هرچند که این اقدامات لازم بوده است، اما قطعاً هنوز جای اقدام و تعالی خواهد داشت.

در ماده ۱۴۸ قانون مجازات اسلامی بیان شده است که در مورد افراد نابالغ اقدامات تامینی و تربیتی اعمال می‌شود. فلذا در ادامه به بررسی مواد مختلف قانون مجازات اسلامی در این زمینه می‌پردازیم.

ارتکاب جرم تعزیری توسط طفل یا نوجوان 9 تا پانزده سال

ماده ۸۸؛ قانون مجازات اسلامی مقرر می‌دارد: درباره اطفال و نوجوانانی که مرتکب جرائم تعزیری می‌شوند و سن آن‌ها در زمان ارتکاب، نه تا پانزده سال تمام شمسی است حسب مورد، دادگاه یکی از تصمیمات زیر را اتخاذ می‌کند:

الف) تسلیم به والدین یا اولیا یا سرپرست قانونی یا اخذ تعهد تأدیب و مواظبت در حسن اخلاق طفل یا نوجوان.

در این قسمت می‌بینیم که تعهد تأدیب و مواظبت و حسن اخلاق بیان شده است امری شایع و عرفی که تابحال شاهد انجام آن در مکان‌های مختلف همچون مدارس بوده ایم، که ظاهراً جنبه بازدارندگی آن نیز قوی می‌باشد).

تبصره- هرگاه دادگاه مصلحت بداند می‌تواند حسب مورد از اشخاص مذکور در این بند (والدین یا سرپرست قانونی) تعهد انجام اموری از قبیل: موارد ذیل و اعلام نتیجه به دادگاه در مهلت مقرر رانیز اخذ نماید.

۱ - معرفی طفل یا نوجوان به مددکار اجتماعی یا روانشناس و دیگر متخصصان و همکاری با آنان.

۲ - فرستادن طفل یا نوجوان به یک مؤسسه آموزشی و فرهنگی به منظور تحصیل یا حرفه آموزی.

۳ - اقدام لازم جهت درمان یا ترک اعتیاد طفل یا نوجوان تحت نظر پزشک.

۴ - جلوگیری از معاشرت و ارتباط مضرت‌آفرین طفل یا نوجوان با اشخاص به تشخیص دادگاه.

۵ - جلوگیری از رفت و آمد طفل یا نوجوان به محل‌های معین.

موارد ذکرشده همه اقدامات تامینی هستند که، دادگاه آن‌ها را برای اطفال بزهکار مقرر داشته است و سابقه‌ای در قانون مجازات اسلامی ندارند. در این ماده می‌بینیم که تسلیم طفل به ولی یا سرپرست قانونی اش به راحتی انجام نمی‌گیرد، و دادگاه می‌تواند با در نظر گرفتن مصلحت، موارد پنج‌گانه بالا را از آنان بخواهد.

آن‌ها نیز تعهد می‌کنند که اعلام نتیجه را به دادگاه اطلاع دهند. مسلماً پیگیری دادگاه در این موارد می‌تواند به سود طفل یا نوجوان باشد.

بند ب- تسلیم طفل یا نوجوان به اشخاص حقیقی یا حقوقی دیگر که دادگاه به مصلحت طفل یا نوجوان بداند با الزام به انجام دستورهای مذکور در بند الف) در صورت عدم صلاحیت والدین، اولیاء یا سرپرست قانونی طفل یا نوجوان یا عدم دسترسی به آن‌ها با رعایت مقررات ماده ۱۱۷۳؛ قانون مدنی.

مطابق ماده ۱۱۷۳ قانون مدنی، هرگاه در اثر عدم مواظبت یا انحطاط اخلاقی پدر یا مادری که طفل تحت حضانت اوست، صحت جسمانی و یا تربیت اخلاقی طفل در زWNJZ; معرض خطر باشد، محکمه می ZWNJZ; تواند به تقاضای اقربای طفل یا به تقاضای قیم او یا تقاضای رئیس حوزه قضایی هر تصمیمی را که برای حضانت طفل ZWNJZ; مقتضی بداند، اتخاذ کند.

ZWNJZ; موارد ذیل از مصادیق عدم مواظبت و یا انحطاط اخلاقی هر یک از والدین است:

۱. اعتیاد زبان ZWNJZ; آور به الکل، مواد مخدر و قمار.

۲. اشتها به فساد اخلاق و فحشاء.

۳. ابتلا به بیماریهای روانی با تشخیص پزشکی قانونی.

۴. سوء استفاده از طفل یا اجبار او به ورود در مشاغل ضد اخلاقی مانند فساد و فحشاء، تکدی ZWNJZ; گری و قاچاق.

۵. تکرار ضرب و جرح خارج از حد متعارف.

همچنین قانونگذار در بند ب. ماده ۸۸ قانون مجازات اسلامی نیز سپردن طفل یا نوجوان به اشخاص دیگر را اعم از حقیقی و حقوقی در صورت عدم صلاحیت والدین یا اولیاء یا سرپرست قانونی یا عدم دسترسی به آنان تجویز کرده است؛

بنابراین اولویت با والدین یا سرپرست قانونی است و انجام دستورهای بند الف. نیز با توجه به مصلحت طفل می ZWNJZ; تواند از اشخاص حقیقی یا حقوقی خواسته شود.

اما در ادامه به بیان اقدامات تامینی و تربیتی در خصوص اطفال و نوجوانان به بند پ. ماده ۸۸ قانون مجازات اسلامی می ZWNJZ; توان اشاره کرد.

مطابق این بند نصیحت بوسیله قاضی دادگاه مورد تجویز قانونگذار قرار گرفته است؛ و در بند ت. اخطار و تذکر و یا اخذ تعهد کتبی به عدم تکرار جرم پیش بینی شده است.

در بند ث. از ماده موصوف به نگهداری در کانون اصلاح و تربیت از سه ماه تا یکسال درمورد جرایم تعزیری درجه ۱ تا ۵ اطفال و نوجوانان اشاره شده است.

نگهداری اطفال یا نوجوانان در کانون اصلاح و تربیت نیز اقدامی تامینی و تربیتی است که باهدف اصلاح رفتار، حرفه آموزی و بازسازی اجتماعی این دسته از بزهکاران صورت می ZWNJZ; گیرد.

از همین روی در تبصره آمده است تصمیمات بند (ت و ث) فقط برای اطفال و نوجوانان ۱۲ تا ۱۵ سال قابل اجرا است. ولی مقررات بند (ث) برای اطفال و نوجوانان مستوجب تعزیر درجه ۱ تا ۵ الزامی است.

ارتکاب جرم موجب حد یا قصاص توسط طفل یا نوجوان ۱۲ تا ۱۵ سال.

اما نکته اصلی در خصوص ارتکاب جرایمی سنگینی همچون جرایم حدی و یا جرایمی با مجازات قصاص توسط اطفال و نوجوانان می ZWNJZ; باشد؛ و این سوال اصلی مطرح می ZWNJZ; شود که آیا همان مجازات ZWNJZ; های مقرر در مورد سایر افراد در حق طفل یا نوجوان اعمال می ZWNJZ; شود یا خیر.

چه اینکه در بسیاری از این جرایم مجازات ZWNJZ; های تعیین شده از نوع سالب حیات می ZWNJZ; باشد؛ که در ادامه به این پرسش اصلی که آیا طفل را مطابق حقوق جزایی ایران می ZWNJZ; توان به مجازات ZWNJZ; های سالب حیات محکوم کرد یا خیر پاسخ داده می ZWNJZ; شود.

از همین روی و در پاسخ به چالش ZWNJZ; های مهم و اساسی گفته شده می ZWNJZ; بایست به تبصره ZWNJZ; ی ۲ ماده

مطابق این تبصره، هرگاه نابالغی یکی از جرایم موجب حد یا قصاص را انجام دهد در صورتیکه ۱۲ تا ۱۵ سال قمری داشته باشد به یکی از اقدامات بند (ت یا ث) که در بالا بدان اشاره شد محکوم می‌شود؛ و در غیر اینصورت یکی از اقدامات مقرر در بند (الف تا پ) این ماده در مورد آن‌ها اتخاذ می‌گردد.

بنابراین در قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ بین جرایم مستوجب تعزیر و حد و قصاص تفکیک قایل شده اند و در صورت ارتکاب جرایم موجب حد و قصاص یکی از موارد بند‌های «الف تا پ» را پیش بینی کرده است.

به نظر می‌رسد در موارد زیادی قصاص برای اطفال منتفی شده است و به جای آن از اقدامات تأمینی و تربیتی استفاده می‌شود.

در تبصره ۳ هامن ماده به دادگاه اختیار داده شده است که در مورد بند (الف و ب) با توجه به تحقیقات و گزارش‌های مددکاران اجتماعی از وضع طفل یا نوجوان و رفتار او هرچند بار که مصلحت طفل اقتضا کند در تصمیم خود تجدید نظر کند.

تصمیمات قاضی در تجدید نظر در تصمیمش مقید به عدد خاصی نشده است و قاضی با توجه به مصلحت طفل آنرا انجام می‌دهد.

باز گذاشتن دست قاضی در این مورد می‌تواند به نفع طفل باشد و نظارت دادگاه نیز بر عملکرد طفل و یا کسانی که به اوسپرده شده است پشتوانه خوبی برای ضمانت اجرای این اقدامات باشد.

ماده «۹۱» یکی دیگر از نوآوریهای قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ است که رشد کیفری را در مورد جرایم حدی و قصاص اطفال و نوجوانان پذیرفته است.

این ماده مقرر می‌دارد: در جرایم موجب حد یا قصاص هرگاه بالغ کمتر از ۱۸ سال، ماهیت جرم انجام شده و با حرمت آنرا درک نکند و یا در رشد کمال آنان شبیه وجود داشته باشد، حسب مورد با توجه به سن آن‌ها به مجازات‌های پیش بینی شده در این فصل محکوم می‌شود. در تبصره «ی» آن نیز می‌گوید که برای تشخیص رشد و کمال عقل دادگاه می‌تواند از نظر پزشکی قانونی یا از هر طریق دیگری که مقتضی بداند، استفاده کند.

در این ماده احکام حدود و قصاص برای اطفال زیر ۱۸ سال که در کمال عقل و رشد آن‌ها وجود داشته باشد اجراء نخواهد شد.

به این مفهوم که افرادی که بالغ شرعی هستند (۹ سال برای دختر و ۱۵ سال برای پسر) اما زیر ۱۸ سال سن داشته باشند، اگر شبیه در کمال عقل و رشد آن‌ها باشد مجازات‌های حدود و قصاص برای آن‌ها اجرا نخواهد شد.

در ماده «ی» ۹۲ به باقی بودن ضمان برای طفل در صورت انجام جرائم مستوجب پرداخت دیه یا هر ضمان مالی دیگر اشاره دارد. در ماده «ی» ۹۳ نیز دادگاه می‌تواند در صورت احراز جهات مخففه، اقدامات تأمینی و تربیتی را نیز به اقدام دیگری تبدیل کند.

این ماده قانونی یک ارفاق دیگر برای اطفال و نوجوانان بزهکار است که در صورت احراز جهات مخففه، اقدام تأمینی و تربیتی تبدیل می‌شود.

ماده «ی» ۹۵ نیز مقرر می‌دارد: محکومیت‌های کیفری اطفال و نوجوانان فاقد آثار کیفری است. این ماده کاملاً با اهداف اقدامات تأمینی و تربیتی منطبق است؛

زیرا نداشتن آثار کیفری در مورد جرایم این دسته از مجرمین بازسازی اجتماعی را افزایش می‌دهد و باعث

می‌زنج؛ شود بدون انگ و برچسب بزهکار بودن به آغوش جامعه بازگردند.

ارتکاب جرم تعزیری توسط طفل یا نوجوان ۱۵ تا ۱۸ سال

ماده ۸۹ قانون مجازات اسلامی در این خصوص مقرر می‌دارد: درباره نوجوانانی که مرتکب جرم تعزیری می‌شوند و سن آن‌ها در زمان ارتکاب، بین ۱۵ تا ۱۸ سال تمام شمسی است مجازات‌ها؛ های زیر اجرا می‌شود:

- نگهداری در کانون اصلاح و تربیت

- جزای نقدی

- خدمات عمومی رایگان.

در تبصره ۱ می‌زنج؛ ماده ۸۹ مقرر شده است ساعات ارائه خدمات عمومی، بیش از ۴ ساعت در روز نیست و در تبصره ۲ می‌زنج؛ همان ماده به دادگاه اجازه داده شده است با توجه به وضع متهم و جرم ارتکابی به جای مجازات نگهداری در کانون اصلاح و تربیت یا جزای نقدی به اقامت در منزل در ساعاتی که دادگاه معین می‌کند یا به نگهداری در کانون در دو روز آخر هفته برای ۳ تا ۵ سال حکم دهد.

اولاً، در این ماده ملاک سال شمسی است. ثانیاً، برای افراد ۱۵ تا ۱۸ سال نیز در صورت ارتکاب جرم تعزیری مجازات‌هایی را مشخص کرده که جنبه تأمینی و تربیتی دارند و حتی در تبصره آن باز هم به دادگاه اختیار داده شده است که در این مجازات‌ها تخفیف قائل شود.

در ماده ۹۰ از قانون مجازات اسلامی، دادگاه می‌تواند با توجه به گزارش‌های رسیده از وضع طفل یا نوجوان و رفتار او در کانون یک بار در رأی خود تجدید نظر کند و مدت نگهداری را تا یک سوم تقلیل دهد یا نگهداری را به تسلیم طفل یا نوجوان به، ولی یا سرپرست قانونی تبدیل نماید. تجدیدنظر در صورتی صورت می‌گیرد که طفل یک پنجم از مدت نگهداری در کانون اصلاح و تربیت را گذرانده باشد.

در تبصره ۳؛ ماده ۸۸؛ قاضی می‌توانست در مورد تسلیم طفل یا نوجوان به اولیاء و سرپرست قانونی اش یا اشخاص حقیقی و حقوقی هرچند بار که بخواهد در تصمیمش تجدید نظر کند.

ملاحظه می‌کنید موضوع این ماده با ماده ۹۰؛ تفاوت دارد و تناقضی در کار نیست. در ماده ۹۰؛ تجدید نظر قاضی در مورد رأی به نگهداری طفل یا نوجوان در کانون اصلاح و تربیت، فقط یکبار امکانپذیر است، اما در مورد تصمیمات تأمینی و تربیتی و سپردن طفل به والدین یا کانون اصلاح و تربیت و.. هر چند بار بخواهد می‌تواند تجدید نظر کند.

رأی دادگاه در این مورد نیز قطعی است و این امر مانع استفاده از آزادی مشروط و سایر تخفیفات با تحقق شرایط آن‌ها نیست؛

بنابراین یکی دیگر از تخفیف‌های ویژه می‌زنج؛ ای که مقنن برای اطفال و نوجوانان در نظر گرفته است جمع بین تخفیف تقلیل مدت نگهداری در کانون و سایر تخفیفات است.